
La pobresa infantil i la incidència de la COVID-19

Autor: Css. Jurídica
Aprovació: Ple, 22 febrer 2021

Antecedents. Referents legals

El Congrés de Diputats va aprovar al desembre de 2018 una proposició no de llei per a instar el govern a elaborar i coordinar un Pacte d'Estat per a la protecció de la infància. Per primera vegada, es tractava el tema de forma concreta i específica, i no de forma inclusiva en altres temes com s'havia fet en anys anteriors. La proposició planteja una equiparació en la inversió en polítiques d'infància per part de totes les administracions públiques fins aconseguir la mitjana europea. Per la seua part, la Comissió Europea recorda als països membres que l'atenció a la infància és baixa en el cas d'Espanya així com els seus sistemes de protecció social.

En l'àmbit de la Generalitat Valenciana la Llei 26/2018, de 21 de desembre, de drets i garanties de la infància i adolescència va ser un avanç reconegut i compta amb un òrgan de coordinació.

Un altre punt important serà "El Alto Comisionado para la lucha contra la pobreza infantil", un òrgan dependent directament de la Presidència de Govern de l'estat arran del Reial Decret 136/2020, de 27 de gener, per mitjà del qual es reestructura la presidència de govern. Serà l'encarregat de coordinar les actuacions dirigides a lluitar contra la pobresa infantil i la desigualtat. Segons les dades del "Alto Comisionado," a Espanya hi ha 1.400.000 menors en situació de pobresa infantil severa i 2.200.000 en risc de pobresa.

"La Comisión de los Derechos del niño" en el 2010 va recomanar amb tràmit d'urgència al Congrés dels Diputats una llei de protecció contra la violència infantil. Finalment en el butlletí oficial de les Corts Generals es va publicar el 21 de juny del 2020 el Projecte de Llei Orgànica de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència.

Per a la realització d'aquest informe hem comptat amb la col·laboració i compareixença de Jorge Cardona Llorens com un dels especialistes més significatius de l'estudi de la pobresa infantil. Catedràtic de Dret Internacional Públic a la Universitat de València és el president d'UNICEF a la Comunitat Valenciana. Ha estat l'únic espanyol, membre del «Comité de Derechos del Niño» en l'Organització de Nacions Unides. Entre altres responsabilitats és Relator de la Conferència de Ministros de Justicia de los Países Iberoamericanos sobre la Promoción i Protecció dels Drets Humans, en les persones menors d'edat, en el marc del procés penal.

Dins del CVC s'han tractat alguns aspectes relacionats amb la infància com l'informe sobre el teatre infantil de l'any 2013 o l'informe sobre l'ensenyament en valencià en els nivells educatius

no universitaris de l'any 2014. Anteriorment, l'any 2007, es va realitzar un informe sobre violència escolar que posteriorment el 2017 va ser revisat i ampliat.

No obstant això i en relació amb el tema que ens ocupa, volem destacar l'«Informe sobre los Derechos del Niño» aprovat el novembre del 2016 en el ple realitzat a Algemesí.

Arran d'aquests antecedents plantejarem la raó de l'informe.

Justificació

Els diversos estudis realitzats sobre la població infantil a Espanya registren taxes molt elevades de pobresa. Aquesta situació no és conjuntural ja que es repeteix tots els anys. És una pobresa més estesa, intensa i severa que a la resta de la població accentuada per les crisis i concentrada en els estaments més desfavorits. Els nivells de pobresa infantil a la Comunitat Valenciana, que segons les estadístiques oficials afectava a un de cada tres infants, s'han agreujat amb la pandèmia. Davant aquest risc d'exclusió és urgent la necessitat d'actuar.

La població infantil es defineix com aquella població menor de 18 anys. Representa el futur de la societat, raó per la qual el seu benestar és una preocupació social. Encara més, hi ha una suficient evidència entre el patiment de pobresa en la infància i la repercussió en el benestar de les persones quan seran adultes; com podrà persistir al llarg de la vida i com els seus efectes seran canalitzats durant el desenvolupament dels infants i arribarà a limitar les seues capacitats a llarg o mitjà termini.

És, sens dubte, una problemàtica social i cultural digna de focalitzar l'atenció del CVC, i, a més a més, d'una forma especial en aquests moments on la vulnerabilitat econòmica, social i cultural, afegida a causa de la pandèmia sobrevinguda, dificulta i obstaculitza la consecució dels objectius dels programes de sostenibilitat.

Com també es manifesta als antecedents existeix una certa visibilitat d'aquesta problemàtica humana i social, i ha augmentat la consciència i la sensibilitat dels governs durant els darrers anys. Amb tot és necessària una major consciència del problema i de la seua gravetat mitjançant un coneixement més exhaustiu, una anàlisi i reflexió amb profunditat sobre la qüestió, davant la seua rellevància, com anirem esbrinant.

Introducció. Reflexions i acotacions sobre el concepte de pobresa

El concepte de pobresa és complex. Així es manifesta en la quantitat de debats en àmbits polítics i públics a l'hora de definir-la tant en el seu concepte com en la seua funcionalitat. Aquesta complexitat és deguda al fet de ser un fenomen multidimensional, tant en les seues causes com en les conseqüències, i per un altra part aquesta dimensió plural no és generalitzable entre diferents poblacions. En particular, si considerem el nivell d'afectació mundial, la pobresa infantil podria considerar-se com un succés pandèmic.

Altrament, es considera la pobresa real com la carència d'allò bàsic: els aliments, la roba per vestir i l'habitatge. Però l'índex de privació en el cas de la població infantil es basa en aquelles coses considerades normals en una societat per a la criança dels infants. Llavors és relatiu en relació al lloc i al temps històric. Quan més es prolongue la perspectiva en el temps, més evident és la relativitat del concepte i la idea de definir la pobresa absoluta es sustentaria en un terreny esvarós llevat que el llindar es basés en un ingrés mínim per a la supervivència.

Seguint l'Institut Nacional d'Estadística INI es parla de pobresa objectiva, subjectiva, privació multidimensional, pobresa persistent o de llarga duració. Dins de la pobresa objectiva caldrà diferenciar la pobresa absoluta i la relativa. I dins d'aquestes s'establiran estadísticament unes línies de mesura i unes variables d'incidència, distribució, intensitat i duració.

Si la pobresa té un caràcter multidimensional, més enllà d'una qüestió d'ingressos econòmics, llavors anirà de la mà de la discriminació i de l'exclusió. Conseqüentment millor valorar i plasmar com i amb quina freqüència es produeixen els canvis dels nivells de vida en el seu conjunt, com relacionar-los amb l'exclusió social acompanyada de la desigualtat i com aquesta desigualtat socava sovint els esforços per reduir la pobresa.

Un enfocament integral també haurà de reconèixer la transversalitat d'uns patrons de risc com els dels grups marginals per diversos motius: ètnics, religiosos, lingüístics, gènere, els infants que creixen fora de la llar, les estructures de les famílies, els infants amb discapacitats, i/o problemes de salut. Parlarem doncs de col·lectius vulnerables, i com el concepte de vulnerabilitat, en definir-se, té implicacions epistemològiques que determinaran com estudiar el seu impacte i les estratègies per tractar els seus efectes.

En darrer terme el concepte de pobresa, en els països més desenvolupats i així al cas d'Espanya, té unes característiques particulars que cal delimitar en contrast amb la pobresa absoluta o misèria total; es tracta d'una pobresa relativa. La població infantil està en risc de pobresa en relació amb el context econòmic i social en què hi viu. Seran pobres segons la mitjana del nivell de vida dels país on viuen i això tindrà més a veure amb l'exclusió social, la iniquitat i la falta d'oportunitats que amb una greu privació material, encara que sovint es comprova com aquesta greu privació no està exclosa. Segons aquest concepte de pobresa relativa ser pobre no significarà patir fam, però sí estar desnodrit, no significarà no accedir a l'educació, però sí no poder afrontar les seues despeses; moltes possibilitats d'abandonar els estudis i poques de fer estudis superiors. No significarà solament no tenir casa, sinó no tenir intimitat, espai per a l'estudi, perquè el fred i la humitat ataquen la salut. No significarà no poder acudir al metge, sinó no poder pagar tractaments o accedir a prestacions no incloses en la sanitat pública. Serà la múltiple dimensió de la pobresa infantil.

I en funció de totes aquestes premisses i conceptualitzacions la pobresa infantil s'ha convertit en un fenomen creixent als països més desenvolupats. UNICEF, la Unió Europea i la OCDE han posat el focus en aquesta situació de forma més intensa.

Consideracions sobre la mesura de la pobresa

La metodologia dels investigadors és important a l'hora de mesurar la pobresa en general i la infantil en particular. Hi ha alguns aspectes que poden afectar específicament a la mesura i a la interpretació de les anàlisis empíriques. A tall d'exemple, a l'hora de determinar quines variables seran més fiables, si la distribució de la renda o les despeses de la llar. Els índexs de pobresa són paràmetres estadístics que va desenvolupar l'ONU l'any 1997 i tot seguit l'any 1998 es va establir un índex per als països en desenvolupament i un índex per a països de la OCDE. Els tres indicadors principals d'aquest paràmetre eren: educació, salut i nivell de vida i se'n derivaran d'altres més. El 2010 es desenvolupà un nou índex: la pobresa multidimensional. L'estudi de la privació multidimensional ens remetrà als anys 80 quan es plantejaren els primers intents d'analitzar la pobresa i l'exclusió social mitjançant indicadors no monetaris.

El mètode emprat a Espanya, utilitzat per l'INI des de l'any 1994 fins a l'any 2001, és l'enquesta d'ingressos segons els panells de llars de la Unió Europea PHOGUE. Per a millorar-ho es van desenvolupar reglaments en el context del Reglament Marc del Parlament Europeu i a Espanya es va anomenar Enquesta de Condicions de Vida ECV. Aquestes mesures es basen en enquestes de llars, llavors no recullen la població sense sostre ni als que viuen en institucions. Va començar el 2004 i els primers resultats s'obtidran l'any 2005. Altres mesures citades també per l'INI són l'índex SEN, una suma ponderada de la bretxa de pobresa dels individus, l'índex Hagenaars i les corbes TIP de pobresa. L'Institut Estadístic Europeu EUROSTAT va publicar dos informes en relació a la dimensió múltiple entre els anys 2000 i 2005. Es volia detectar el llindar de privació material arran de tres indicadors: les dificultats econòmiques, l'habitatge i els béns perdurables. L'èmfasi creixent en les mesures multidimensionals suposa un reconeixement de l'amplitud de les repercussions de la pobresa.

El 2009 la Unió Europea va establir un nou indicador denominat AROPE, les sigles de Alt Risk of Poverty or Exclusion, per ampliar l'exclusió social més enllà de la pobresa monetària. AROPE aglutina tres indicadors: el risc de pobresa monetària, basat en la renda mitjana d'una comunitat, les llars amb baixa intensitat d'ocupació, i la privació material severa (no poder pagar el lloguer, afrontar despeses, llum...). No es tracta de la suma dels tres índexs sinó de l'avaluació de cadascun. No obstant això, de vegades aquestes i d'altres mesures estadístiques són insuficients per a valorar com la pobresa afecta la vida quotidiana dels infants.

Matisos entre el concepte d'exclusió i la pobresa

L'exclusió social defineix una situació concreta producte d'un procés dinàmic d'acumulació, superposició i combinació de diversos factors de desavantatge o vulnerabilitat social que poden afectar a persones o grups i generen una situació d'impossibilitat o dificultat intensa per accedir als mecanismes de desenvolupament personal, d'inserció social en la comunitat i als sistemes preestablerts de protecció social. L'exclusió social fa difícil sentir-se ciutadà en la seua projecció concreta en el context social, sentir-se formant part de la societat de referència. La carència

multidimensional, la inadaptació als canvis del sistema, la minva de capacitats socioeconòmiques, i tot plegat, accentuat per la manca d'operativitat de la protecció social per a compensar les incapacitats, produirà un desarrelament profund de l'individu amb el seu entorn.

Els teòrics de l'exclusió en parlen de tres tipus d'exclusió: l'auto exclusió per manca de motivació de l'individu, la discriminació activa per una manca d'oportunitats en grups o persones estigmatitzades, i l'exclusió com una manca de protecció social de l'estructura degut als canvis de la societat postindustrial que deixa els individus desprotegits i inadaptats.

Dins de l'autoexclusió es pot considerar l'anomenada cultura de la pobresa. Oscar Lewis, antropòleg estudiós de la pobresa des del punt social, apunta aquest concepte quan es donen unes característiques intrínseques a les comunitats pobres que els defineix i en relació als altres, amb uns trets específics interioritzats en els individus. No volen lluitar per eixir de la pobresa, es defineixen com a pobres, s'aïllen i no tenen accés a conductes integradores; viuen de forma satisfactòria, poden tenir un caràcter internacional i multidimensional i transmetre-ho de generació a generació. Hi ha un menyspreu a valors socials bàsics com el treball i la responsabilitat social i darrere aquest menyspreu es troba una marginació social. Serà un sentir molt diferent a la lluita contra l'exclusió per discriminació activa.

L'impacte de la crisi del 2008

L'impacte de la crisi va ser important a Espanya, el creixement de la manca d'ocupació i les mesures d'austeritat van afectar de forma heterogènia els diferents grups socials. Hi va haver una distribució dispar significativa de manera que es va constatar la diferència dels ingressos entre els grups més rics i els més pobres, la qual cosa originaria un augment paral·lel del creixement de la desigualtat posat de manifest l'any 2012. Llavors es produiria una bretxa més profunda entre els infants de famílies més pobres i més riques com una de les explicacions de les desigualtats d'una societat i al capdavant de les desigualtats d'oportunitats. Davant aquest increment de la pobresa i les dificultats en les llars, era rellevant saber quin era l'impacte en la població infantil, per un altra part absent en els discursos socials i polítics.

Dins de la sèrie d'estudis i publicacions iniciades per UNICEF a l'any 2010 "La infancia en España 2012-2013, el impacto de la crisis en los niños i niñas", arran de l'anàlisi de diferents indicadors es va constatar una dura situació atès que en les llars amb població infantil la pobresa havia crescut ràpidament i els menors de 18 anys s'havien convertit en els més afectats en relació als adults i als majors de 65 anys.

La desocupació dels pares a causa de la crisi ha estat una de les causes evidents de la pobresa en els infants. Segons informa Cáritas, en països com Espanya, on la despesa social per a la població infantil és baixa, la desocupació accelerada d'aquest anys últims ha afectat intensament a llars amb infants de famílies amb progenitors joves dedicats a la construcció i serveis. A més cal afegir-hi l'impacte de les polítiques d'austeritat que de forma directa o indirecta afecten

també i amb més intensitat segons grups d'edat. En definitiva, la crisi ha posat de manifest una debilitat estructural i conjuntural de la protecció de la població infantil al nostre país.

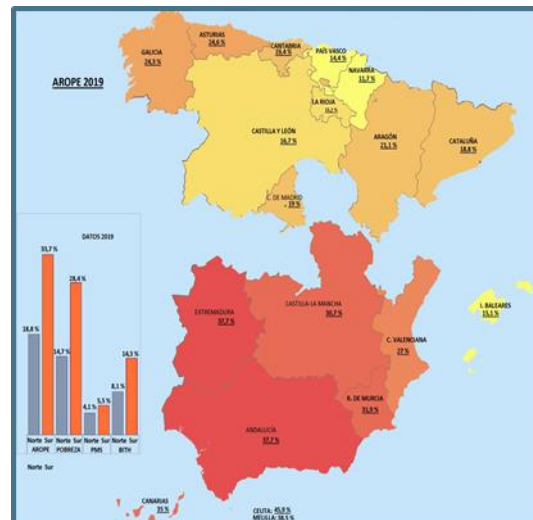
Segons les dades de l'INI i EUROSTAT, la pobresa infantil ja existia anteriorment al 2008 i s'hi ha agreujat, ja siga pels indicadors de pobresa monetària com mitjançant l'indicador AROPE. Segons les xifres de l'any 2012, 450.000 infants més s'havien incorporat a la pobresa. I els que ja eren pobres ho eren més. Hi ha hagut una intensitat major i som un dels països amb més pobresa infantil d'Europa. L'increment de la pobresa infantil ha estat major que el de la pobresa general i l'impacte de la crisi ha estat major en les famílies amb infants.

Valoracions de la pobresa infantil després de la crisi econòmica

En conseqüència, l'estudi de la pobresa infantil durant els anys posteriors a la crisi econòmica del 2008 i abans del COVID-19, mostra el seu impacte en els sectors més vulnerables i en funció del concepte de pobresa multidimensional. Els estudis han seguit el marc teòric de la valoració de l'educació, de la salut, de la carència d'ocupació i de la privació material i cadascun amb les conseqüents dimensions i indicadors. Entre altres, farem una relació a continuació dels més rellevants. Els resultats d'un estudi de la Universitat Pontifícia de Comillas l'any 2019¹ assenyalaven Espanya com un país que compta amb 7.871.522 milions de menors de 16 anys, el 16, 84% de la població espanyola, i que es caracteritza per presentar una de les taxes de pobresa infantil més alta del context europeu: el 28,1%.

Europea Anti Poverty Network EAPN és una plataforma europea de xarxes socials que treballen i lluiten contra la pobresa i l'exclusió social en els països membres de la Unió Europea i durant 10 anys n'han fet un seguiment. A Espanya l'EAPN-ES està composta per 19 xarxes autonòmiques i 18 entitats d'àmbit estatal. Segons el seu informe a l'any 2019 a Espanya i Comunitats Autònomes, amb una avaluació rigorosa del compliment de l'objectiu d'exclusió social especificat en l'Estratègia Europa 2020, ofereix unes dades de l'índex AROPE, segons les quals prop del 30% de la població viu en risc de pobresa i un 6% pateix privació material severa. L'informe aborda uns eixos claus, constata les diferents repercussions de les conseqüències de la crisi econòmica en termes de persones i de territoris; les estratègies de protecció i de lluita semblen insuficients. L'increment del PIB, de l'ocupació i del nivell d'educació no generen per si sols una reducció de la pobresa infantil sinó s'acompanyen de polítiques distributives. Davant la percepció clàssica de la misèria es defineix un nou perfil segons el qual augmenta entre les persones pobres,

¹ Villares, A. Ramos, A. (2019), *Estudio de la pobreza infantil multidimensional en España*, Facultat Ciencias Económicas y Empresariales, Universidad Pontificia Comillas, Madrid.

Plataforma europea, European Anti Poverty Network. Mapa sobre l'estat de la pobresa a Espanya segons índex AROPE 2019. Distribució de la pobresa al nord i sur i per Comunitats Autònomes

els infants i adolescents; són persones amb educació superior que viuen en zones urbanes, algunes inactives i algunes amb ocupació. Així doncs hauran de ser uns aspectes a considerar a l'hora de planificar les ferramentes per a la reducció de la pobresa.

En el marc de l'Estratègia Europea 2020 i seguint l'indicador AROPE la pobresa infantil camina paral·lela a la pobresa general i els objectius de l'estratègia no es van aconseguir. Si bé, la taxa AROPE no és homogènia per a totes les persones i té importants diferències segon l'edat, sexe, nacionalitat, nivell educatiu, hàbitat, situació d'ocupació, tipus de llar, discapacitat i territori.

La privació material severa implica una vulnerabilitat greu; el 2019 es redueix un 4,7% però malgrat el seu descens, el 2014 va experimentar un creixement del 30% respecte el 2008. Aquesta privació material severa tampoc és homogènia i presenta una diversitat en funció de grups o segments específics de la població.

Segons l'informe del Govern, "la Estrategia Nacional de Prevención i Lucha contra la Pobreza i la Exclusión social 2019-2023",² del Ministeri de Sanitat Consum i Benestar Social, la pobresa a Espanya afecta més a la població infantil que a la resta de la població. La crisi econòmica va ocasionar un ancoratge de la situació des del 2008 fins a 2017. L'estudi de la recuperació durant els anys següents serà fonamental per a la comprensió de la situació i la dinàmica d'aquesta pobresa infantil.

L'informe estableix unes dimensions específiques si s'atén al tipus de llar, l'origen dels progenitors i l'edat dels menors. Segons la tipologia de la llar, la taxa de pobresa augmenta sobre la mitjana total en les famílies monoparentals i les nombroses i en aquells llars amb més de 2 adults d'origen immigrant. Pel que fa a l'edat, els adolescents presenten major pobresa

² Aprobada pel Consell de Ministres el 22 de març del 2019.

que la resta de menors i així també els menors de 4 anys. El fenomen de la immigració a partir dels anys 90, amb uns potents fluxos migratoris, ha estat important en el món laboral i ha suposat nombroses reagrupacions familiars amb la presència de molts menors d'origen immigrant, més els nascuts a Espanya, bé de parelles immigrants, bé de parelles mixtes. Aquestes famílies han patit amb major intensitat les conseqüències de la crisi econòmica i la desocupació. La distribució de la pobresa per edat varia entre la població infantil d'origen immigrant i la d'origen autòcton. En els immigrants serà més acusada durant els tres primers anys de vida, possiblement per la instal·lació de la família en el món laboral, però, en canvi, és menor en els adolescents degut a la reagrupació familiar posterior i per un altra part, en aquest cas, per la incorporació primerenca dels joves immigrants al món laboral.

Comunitat Valenciana.

Seguint les valoracions de l'índex AROPE, efectuades per UNICEF, trobem el mateix panorama en línies generals, si bé, atenent als valors de la renda mitjana, estem per sota de la mitjana nacional en pràcticament tots els subíndexs, encara que en relació al panorama del conjunt de l'estat hi ha comunitats autònomes en pitjor situació i d'altres en millor. Les variables pel que fa a tipus de famílies són similars. Segons les dades d'UNICEF, aportades pel president del Comitè a la CV, entre els anys 2000 i 2007 el percentatge de pobresa infantil es va mantenir estable sobre un 19% fins que el 2008 començara a pujar arribant l'any 2014 al 33%. Cardona apunta com la restricció del PIB augmenta exponencialment la pobresa, però en cas de millora del PIB, no es produeix una millora equivalent sinó que es recupera aquella part de la població amb millor recursos. L'any 2019 la mitjana nacional de pobresa infantil es situava en un 32% i a la C.V. en un 27%, però cal precisar que la renda mitjana en el nostre territori és inferior a la mitjana nacional. L'expansió econòmica del 2014 al 2019 no ha incidit i millorat la pobresa infantil. Si atenem a la pobresa extrema es situa en un 6% tenint en compte que la població infantil a la C.V. es situa entre el 16% i el 18% del total de la població. Aquestes dades són referides a la pobresa material i és des de la multidimensió (educació, relacions socials, pobresa com una manca o absència de capacitats) on l'espiral de la pobresa pot submergir els infants en l'exclusió, situacions de violència, etc.

Estratègia europea

La recomanació sobre invertir en la infància per part de la Comissió Europea als països membres en febrer del 2013 per abordar el complex problema apuntava uns pilars estratègics en el desenvolupament de les polítiques. El 2015 la majoria dels membres del Parlament Europeu van signar una Declaració per promoure la inversió en la infància i així successivament i l'última el 2019. Les recomanacions insten a l'adopció d'un enfocament arran dels drets dels infants i unes estratègies basades en tres pilars:

- L'accés a recursos adients per a reduir la pobresa d'ingressos i privacions materials, la qual cosa comprendria el recolzament als pares per a la integració al mercat laboral. Facilitar un nivell

adient de vida mitjançant la combinació de prestacions familiars per fills amb caràcter redistributiu per a evitar la trampa de la inactivitat i l'estigmatització.

-Un segon pilar seria l'accés a serveis assequibles i de qualitat per augmentar les oportunitats en la vida dels infants i millorar el seu desenvolupament, i comprendria la millora d'accés a l'educació i els serveis i cures assequibles per a reduir les desigualtats en edats primerenques; la garantia perquè tots puguen beneficiar-se d'una educació inclusiva d'alta qualitat. En un altre ordre de coses la resposta dels sistemes de salut per als desfavorits, la provisió d'habitatges dignes, i el recolzament a les famílies amb unes estructures alternatives de qualitat per a la prestació de cures.

-Al capdavant el tercer pilar seria el dret dels infants a participar donant suport a la participació en activitats lúdiques, recreatives, esportives i culturals i les oportunitats d'aprenentatge informal fora del context escolar. La implantació de mecanismes que fomenten la participació dels infants en la presa de decisions en les seues vides.

A més, la Comissió instava al desenvolupament de mecanismes de governança en l'aplicació i el seguiment. I insisteix que s'ha de portar a terme un ple aprofitament dels instruments pertinents de la Unió Europea, mitjançant la mobilitat de les ferramentes i indicadors disponibles en l'Estratègia Europea 2020. Aconseguir donar un nou impuls amb un rendiment adequat de les oportunitats oferides pels recursos financers i donar suport a totes les prioritats exposades.

Efectes multidimensionals la pobresa infantil

A continuació farem una relació de diferents aspectes significatius de la múltiple dimensió per a entrar en el detall sobre la diversitat de les formes de repercussió.

-La pobresa pot afectar a les relacions familiars i socials, generar tensions en la relació entre els membres de la família i debilitar les expectatives personals i professionals dels infants i adolescents .

-Els deixa en situacions de desprotecció social i els complica les relacions amb els seus iguals: pot generar sentiments d'inferioritat, vergonya, per no posseir determinats objectes ni poder accedir al consum, generar situacions de burla i d'incomoditat.

-Ser un infant pobre suposa tant per l'implicat com per a la societat desapropiar una valuosa i irreplicable oportunitat com és la infantesa en tots els seus àmbits, educatiu, salut, en el compromís i la participació ciutadana i en les relacions socials i personals.

-Per un altra part, diversos estudis realitzats al segle XX, com a contribució de la neurociència cognitiva del desenvolupament infantil i l'impacte de la pobresa, han demostrat com la condició de pobresa compromet significativament el desenvolupament cognitiu pel que fa a les operacions cognitives bàsiques i el desenvolupament emocional del món infantil. Amb l'objectiu de pal·liar aquest hàndicap s'han dissenyat programes arreu del món i alguns han estat positius i han permès extraure criteris d'eficàcia. Es poden assenyalar alguns aspectes de la intervenció des de la psicologia del desenvolupament i des de la neurociència per mitjà d'aquests programes d'intervenció curricular i abordar les múltiples dimensions del fenomen i les avaluacions sobre el

desenvolupament de competències intel·lectuals, emocionals, socials a curt, mitjà i llarg termini a través d'estudis comparatius.

- La pèrdua del nivell adquisitiu i l'accés a prestacions socials per les llars amb infants i adolescents. Són ells i elles mateixes qui manifesten la seua inquietud davant la situació i pel futur. Una enquesta³ realitzada pel responsable de polítiques d'infància del Comitè Espanyol d'UNICEF a grups de diferent edats donen unes respostes; testimonis de com vivien la situació.

Testimonis: Veus infantils i adolescents

"falta de dinero, falta de trabajo, los ricos son más ricos y los pobres más pobres".

"en los institutos y colegios se ha reducido el presupuesto para calefacción y para excursiones, ¡pasamos frío!"

"en casa ha cambiado la actitud de los padres en el sentido de que, como trabajan más, están más estresados. los que trabajan están estresados porque trabajan más y los parados porque no tienen trabajo y se desesperan."

"la crisis es que no tenemos mucho dinero, no tenemos mucha comida, pedimos a amigas de mi madre que nos den ropa."

"la crisis me afecta en que cada día estoy más triste. a mi familia en que cada día tienen más problemas con los bancos."

"Ya no me compran juguetes, mis padres discuten porque no tienen dinero."

" que nuestros padres se quedan sin trabajo, nos quitan la paga, no hacemos cosas con ello, tienen miedo de perder la casa, nuestra casa"

Manifesten el malestar per la intensitat de la situació i la duració, la manca d'atenció, de recursos, la mala qualitat dels serveis, la malnutrició, la desatenció mèdica...

La necessitat de polítiques públiques

El cost de no actuar per a resoldre la pobresa infantil no afecta només els infants i famílies sinó que a la fi ens compromet a tots si volem mantenir uns nivells de benestar social, material, de qualitat educativa, de pensions, de continuïtat demogràfica i de capacitat econòmica i productiva. Un estat que es desentén de la infància i una societat que no assumisca la protecció i el desenvolupament dels infants haurà després d'acceptar uns costos futurs públics i privats cada vegada més alts. La iniquitat, la pobresa i l'exclusió social, amb el pas del temps, revertirà per als contribuents unes majors despeses sanitàries i hospitalàries. El cas concret d'escolars repetidors de cursos amb necessitat de programes educatius de suport, com també unes despeses en el sistema de justícia i penitenciari; subsidis i ajudes socials. Altrament un major cost empresarial i de l'economia en conjunt pel baix nivell d'habilitats i la baixa productivitat dels treballadors. Serà un conjunt de costos ocults en les crisis determinats també per les decisions polítiques que afecten el benestar dels infants i les famílies.

3 González-Bueno, G. *Educación y futuro*, (2014), 109-125.

Peter Adamson, professor de filosofia, autor de l'informe d'UNICEF, 2015, escrivia: «la tasa de pobreza infantil de un país es el indicador más importante que una sociedad tiene sobre sí misma y revela cómo ésta protege a sus ciudadanos más vulnerables». Recordava com "La convención sobre los derechos del niño" estableix el deure dels estats de donar suport a les famílies i vetllar pel compliment dels drets dels infants, entre els quals, els que tenen a veure amb la protecció social, el benestar i el desenvolupament de les seues capacitats. Els governs han de reconèixer públicament la situació, transmetre la sensibilització i el suport públic, i comptar amb la participació de les famílies afectades. Les polítiques per a l'eradicació i seguiment de la pobresa infantil, tant en els països pobres com els rics, encara que segons els seus propis contextos aplicaran unes mesures específiques, també seguiran un programa d'acció conjunta que comptarà amb uns principis bàsics de recolzament nacional en les mesures de seguiments, pressupostos, lleis i polítiques que aborden aquestes qüestions. Entre aquestes un millor accés als serveis públics de qualitat, en especial per a la infància pobra, uns sistemes de protecció més amplis centrats en la infància, uns programes de promoció del treball decent i el creixement inclusiu.

Pobresa infantil i les previsions a partir de la COVID-19

No és possible conèixer a dia d'hui quan ha repercutit el COVID-19 en la vulnerabilitat i la pobresa infantil perquè la immediatesa i la velocitat és encara present. Per un altra part, la crisi del 2008 va ocasionar un augment en tots els índexs de pobresa i vulnerabilitat a causa de la contracció del PIB per càpita que es va reduir al llarg de 5 anys i les polítiques de retallades i reducció del dèficit aplicades. Si s'acompleixen ara les estimacions actuals del FMI sobre una reducció del PIB del 12,8%, la contracció serà més intensa, encara que les conseqüències podrien ser diferents en funció de mesures polítiques de tall expansiu aplicades com a prevenció: els ERTOS, l'ingrés del mínim vital, la limitació dels desnonaments, l'exclusió de talls dels serveis bàsics a població vulnerable i d'altres que podrien limitar un poc els efectes de la COVID-19 en les persones més pobres. A pesar d'aquests pal·liatius tot apunta a un increment de la pobresa quan es coneguen els guarismes que probablement seran superiors a les especulacions actuals.

Segons els objectius de l'informe de Naciones Unidas sobre el desenvolupament sostenible del mil·lenni abans del COVID-19, el món no anava pel bon camí per a eradicar la pobresa extrema i s'havia endarrerit per a complir els objectius marcats per al 2030. Les previsions apuntaven, sense el COVID-19, a un 6% de pobresa extrema el 2030. Encara que l'any 2010 aquesta pobresa extrema estava reduint-se significativament, a partir del 2013 no va ser així. El COVID-19 canvia el pronòstic de l'objectiu mundial sobre la pobresa extrema. Per un altra part, també és previsible que la pobresa laboral augmente a causa de la pandèmia. La bretxa de gènere que estava superant-se en la pobresa laboral està ara afectada de forma desproporcionada. També els treballadors joves estan afectats de manera més sistemàtica que els adults a causa d'ingressos inadequats i menys qualitat d'ocupació. Pot ocórrer que aquestes desigualtats s'incrementen a causa del COVID-19 per l'augment de la desocupació i la subocupació, la disminució dels ingressos i la disminució de la qualitat de l'ocupació. A mesura que les repercussions econòmiques siguen més manifestes caldrà més sistemes de protecció social per

als més vulnerables i un millor desenvolupament de sistemes d'emergència davant possibles situacions com la pandèmia.

Pel que fa a la cobertura social varia molt d'unes comunitats a altres, la qual cosa suposarà una exposició de vulnerabilitat per a moltes persones. Per un altra part, els desastres com els perills biològics, el cas del COVID-19, els huracans, terratrèmols, inundacions, incendis, afecten de forma desproporcionada als països o comunitats menys avançades i aguditzen la pobresa.

La seguretat alimentària continua sent un desafiament, la nutrició insuficient es manté, i l'eliminació de la fam no garanteix els aliments suficientment nutritius. El COVID-19 podria revertir el progrés en la disminució de la mortalitat infantil. Hi ha llavors tota una sèrie de repercussions en el dia a dia que condicionen la vida de les persones. Entre aquestes destaquem: les interrupcions de serveis vinculats a altres malalties, l'escassetat de serveis mèdics, el tancament de les escoles, els obstacles per a escolarització dels pobres. Altrament l'ensenyament a distància està desmarcat dels col·lectius afectats per la pobresa degut a la mancança d'infraestructures bàsiques a les escoles i en alguns casos per a la higiene. El risc de retrocedir en la violència en tema de gènere, la violència en el món infantil, el matrimoni infantil, la mutilació femenina, i els treballs no retribuïts de les dones com una càrrega més pesada en la pandèmia.

L'Informe del «Consejo Económico y Social» sobre polítiques públiques per a combatre la pobresa, un tema d'objecte permanent des de la seua creació, fa una avaluació similar dels dispositius existents o necessaris en la mateixa línia del exposat fins ací.

El 18 de setembre del 2020 el «Vatican news» recollia les últimes notícies publicades sobre la pobresa infantil. Segons l'última anàlisi d'UNICEF i de SAVE THE CHILDREN, un estudi fet en més de 70 països, la quantitat d'infants que pateixen una pobresa multidimensional són aproximadament 200 milions a causa de la pandèmia del COVID-19. Són 150 milions els afegits per aquesta causa. La pandèmia i les mesures de bloqueig per a frenar la propagació han situat a molts infants en situació de pobresa. Famílies que estaven per eixir-ne han tornat a entrar mentre d'altres han patit nivells de privació que mai havien tingut. L'estudi afirma que la pobresa és més que un valor monetari i els ingressos familiars només ofereixen una visió parcial de la difícil situació. Per comprendre tota la dimensió cal analitzar-se directament i apunta la necessitat d'implementar polítiques multisectorials. També ressalta l'emergència educativa produïda que facilita als infants restar atrapats en cercles de pobresa en anys futurs, i assenyala com els més pobres ho seran més encara. Caldrà lluitar per evitar que siguen privats del més bàsic i donar prioritat als infants marginats i famílies.

Segons va informar el professor Cardona, president d'UNICEF a la Comunitat Valenciana, en la seua compareixença a la Comissió Jurídica del CVC, les dades estudiades sobre les repercussions de la pandèmia, en principi, encara que poques, dibuixen un panorama dramàtic. Els sondejos apunten a una disminució en tots els subíndexs multidimensionals, l'educació, les relacions socials la pobresa com a manca de capacitats i a més a més introdueix en una espiral de

pobresa. A les famílies augmenten les baixes intensitats de treball. Les conseqüències socials i econòmiques de la pandèmia es diferencien de les conseqüències de la crisi del 2008 donades les mesures protectores com l'ERTO, l'ingrés mínim, aprovat pel govern central, la renda valenciana d'inclusió per a prioritzar les famílies amb menors i les famílies monoparentals, unes cobertures imprescindibles per recolzar les llars amb fragilitat econòmica. No obstant això potser no siguen suficient per a frenar l'impacte malgrat que la renda mitjana a la CV baixarà degut al menor nivell de vida.

Són les primeres dades sobre la repercussió de la pandèmia en la mitjana nacional i a la nostra Comunitat Autònoma; com s'ha dit, encara poques. Es preveu que la pobresa sobrepassarà el 37%, si bé a la CV baixarà el percentatge ja que també ho farà la renda mitjana. Al voltant de 262.000 infants viuran una situació dramàtica. Unes xifres que responen a uns infants amb noms i cognoms.

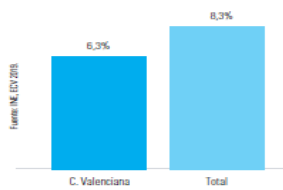
Fitxa resum impacte de la crisi per covid-19 sobre població infantil de la Comunitat Valenciana, elaborada per UNICEF

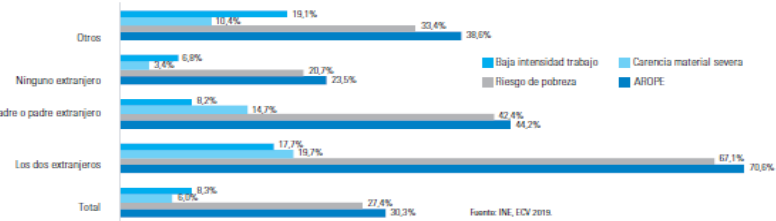
IMPACTO DE LA CRISIS POR COVID-19 SOBRE LOS NIÑOS Y NIÑAS MÁS VULNERABLES / C. Valenciana / 3

CARACTERÍSTICAS SOCIOECONÓMICAS DE LAS FAMILIAS DE C. VALENCIANA

Personas de 0 a 17 años viviendo en hogares con baja intensidad en el trabajo. C. Valenciana. ECV 2019.

Tasa AROPE y sus componentes por nacionalidad de progenitores. España. ECV 2019.

Tasa AROPE (hogares) y sus componentes por tipo de hogar (umbral nacional y autonómico), C. Valenciana. ECV 2019. %

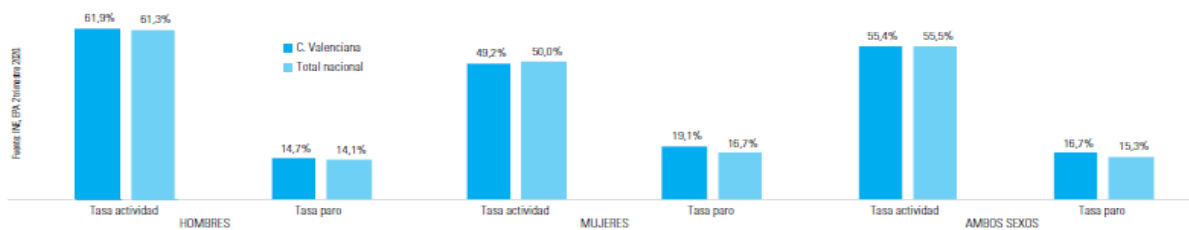
		UMBRAL NACIONAL			UMBRAL AUTONÓMICO						
		Total	Sin niños dependientes	Con niños dependientes	Monoparentales	Con tres o más niños dependientes	Total	Sin niños dependientes	Con niños dependientes	Monoparentales	Con tres o más niños dependientes
Hogares en riesgo de pobreza o exclusión social	C. Valenciana	27,1	25,4	30,5	48,6	58,9	24,8	23,8	26,8	48,6	52,5
	Total nacional	26,3	25,4	28,2	46,0	45,9	26,3	26,2	26,6	45,3	47,1
Hogares en riesgo de pobreza	C. Valenciana	22,1	19,2	28,2	41,2	49,9	19,4	17	24,4	40,2	43,5
	Total nacional	19,5	16,9	24,7	40,4	43,4	19,0	17,1	22,8	37,8	44,7
Hogares con carencia material severa	C. Valenciana	3,8	3,1	5,4	8,2	20,7					
	Total nacional	4,6	4,4	5,1	9,5	12,2					
Hogares con baja intensidad en el trabajo	C. Valenciana	9,9	10,9	7,9	14,4	15,5					
	Total nacional	10,9	12,0	8,5	23,0	12,9					

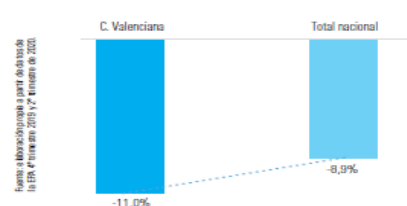
IMPACTO DE LA CRISIS POR COVID-19 SOBRE LOS NIÑOS Y NIÑAS MÁS VULNERABLES / C. Valenciana / 4

IMPACTOS DE LA CRISIS EN LAS FAMILIAS DE C. VALENCIANA SEGÚN LA ENCUESTA DE POBLACIÓN ACTIVA

Comparativa tasas actividad y paro C. Valenciana y total nacional, EPA 2º trimestre 2020.

Tasa de reducción en la ocupación de los hogares con niños, niñas y adolescentes, entre EPA 4º trimestre de 2019 y EPA 2º trimestre de 2020.

Comparativa de peso en la ocupación antes de la crisis y peso en la reducción de la ocupación en EPA 2º trimestre 2020, C. Valenciana.

A la Comunitat Valenciana l'educació dels infants a l'escola ha estat afectada pel confinament a causa del tancament dels centres escolars la qual cosa ha tingut greus conseqüències en l'aprenentatge i l'equitat educativa. Les administracions públiques en el marc educatiu han desenvolupat iniciatives importants com a resposta a la pandèmia per a complir amb els drets dels infants en situació de vulnerabilitat. A tall d'exemple la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport va articular el Model Unificat Llectiu d'Activitats no Presencials, plan MULAN, per a garantir la continuïtat de l'educació en l'entorn digital i el repartiment de *tablets*.

Conclusions

Arran de l'exposició en funció de la informació recollida, es desprenen les següents conclusions:

- La situació de la pobresa infantil a Espanya no és una circumstància ni una conseqüència directa de la crisi econòmica i social del 2008 sinó d'unes causes estructurals que la crisi va agreujar.
- Les polítiques i els recursos públics són molt importants.
- La pobresa estructural provoca l'augment constant de la desigualtat, l'ha fet crònica i la converteix en hereditària. Aquest fet, per les conseqüències que genera, suposa un elevat cost individual, econòmic i social si no s'afronta el problema.
- És una de les majors causes de la vulneració dels drets humans i entre ells els drets dels infants tal com expressa «la Convención de los Derechos del Niño». Són uns riscos i la vulneració d'uns drets que han de tenir cabuda en un dels països rics del món.
- La clau per aplicar les mesures concretes està en la voluntat política i social; la seua percepció com un objectiu inajornable.

Recomanacions

D'acord a les conclusions esmentades es manifesten necessàries unes mesures bàsiques de tipus estructurals i unes mesures conjunturals pal·liatives.

- En primer lloc visibilitzar la pobresa infantil com s'ha fet amb la violència de gènere per a planificar les conseqüents accions institucionals, econòmiques, socials...
- Davant el covid-19 s'hauran d'accelerar les reformes estructurals per combatre la pobresa infantil amb immediatesa, ja que la majoria de pobresa prové d'estrats empobrits, és heretada i podrà ser en conseqüència de llarga duració.
- Cobrir la pobresa més severa suposarà reformes de caire estructural amb mesures, entre altres, com la renda bàsica, l'ingrés mínim vital, la prestació universal per fill/a, assegurant una prompta accessibilitat; l'articulació de la renda valenciana amb l'ingrés mínim vital.
- La xarxa pública educativa serà una ferramenta estructural per a eixir de l'exclusió i trencar el cicle intergeneracional de la pobresa.
- Caldrà una anàlisi més global d'ajuda a les famílies.

A la Comunitat Valenciana la Conselleria ha demanat a UNICEF un estudi sobre l'exclusió educativa a causa de la pandèmia. En principi, i en referència a les dades aportades i trameses

pel president del Comité d'UNICEF, citarem una relació d'accions i mesures d'urgència davant la situació present arran de l'experiència del temps viscut a la pandèmia.

En raó de les dades de l'estudi es considera necessari:

- Desenvolupar indicadors i metodologies per analitzar les condicions de vida com a base del disseny i avaluació de polítiques públiques per a la infància i prioritzar en el desenvolupament normatiu de les àrees més afectades per la pandèmia.
- Mesures per a garantir la participació del infants.
- Enfortir les mesures protectores d'ocupació del pares i mares en relació a les famílies amb fills menors.
- Coordinació de les mesures de protecció social amb les d'ocupació.
- Desenvolupar sistemes i protocols clars de coordinació i cooperació entre els diferents serveis públics en matèria d'atenció a la infància.
- Assegurar habitatges en condicions d'habitabilitat.
- Suspensió dels desnonaments, i dels talls de serveis bàsics com la llum, gas, aigua.
- Garantir l'accés a les mesures, i a la documentació per a la renda valenciana d'inclusió, l'ingrés mínim vital així com la compatibilitat amb altres ajudes bàsiques com l'ajuda universal per a fill/a. La prestació d'ajuda per a la tramitació telemàtica de la documentació requerida en el cas de les famílies sense recursos informàtics.
- Mesures contra las bretxes educatives. Davant la pandèmia vetllar per l'assistència presencial a les escoles amb les màximes mesures de seguretat. El tancament duran l'any 2020 va repercutir en situacions de tensió amb les llars, propiciant la violència i abusos dels menors, la desprotecció emocional i també de l'alimentació. Una desprotecció també per l'absència de recursos per l'escolaritat en línia. Encara que cal destacar l'esforç de la Conselleria, com s'ha informat abans, en la implantació del Plan MULAN i per a proveir de *tablets*.

El CVC considera la urgència d'atendre totes aquestes recomanacions d'experts, es fa ressò d'aquesta problemàtica i de la seua gravetat. Insta a la determinació d'iniciatives per a establir els mecanismes de governança necessaris d'aplicació. I així mateix els mecanismes de seguiment per a la millora i coordinació de les mesures existents que permeten i faciliten portar-les a terme amb efectivitat.

Aquest informe es remetrà seguint el protocol habitual. I també a l'Alt Comissionat per a la Lluita contra la Pobresa Infantil, a la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, als Serveis Socials, Consell Valencià de Benestar Social, àrea de la infància. A la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport. A l'Institut Valencià de la Juventud IVAJ. A Jorge Cardona Llorens, president del Comité d'UNICEF a la Comunitat Valenciana. A la Fundació Save The Children a la Comunitat Valenciana.